

LOZAN BARIŞ KONFERANSI'NIN İLK AŞAMASI VE KONFERANSIN KESİNTİYE UĞRADIĞI DÖNEMDE YUNANİSTAN

Çiğdem KILIÇOĞLU CİHANGİR*

Özet

Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik çıkmasının ardından başlayan işgal sürecinde İtilaf Devletleri'nin desteğini alarak Batı Anadolu'yu işgal eden Yunanistan, Anadolu'da ciddi bir Türk direnişiyle karşılaşmış ve üç yıl süren çarpışmalar sonucunda bozguna uğrayarak geri çekilmek zorunda kalmıştır. Yaşanan yenilgi Yunan iç ve dış siyasetinde önemli kırılmaları beraberinde getirmiş, 20 Kasım 1922'de toplanan Lozan Barış Konferansı'nda Yunanistan bir yandan konferansta kendisinden istenen taleplerle yüzleşmiş, diğer yandan iç politikada bu felaketten sorumlu tutulanlarla hesaplaşma yoluna gitmiştir.

Lozan Barış Konferansı İtilaf Devletleri'nin Türk taleplerini kabul etmemeleri sonucunda Şubat 1923'te çıkmaza girmiş ve görüşmelere Nisan 1923'e kadar ara verilmiştir. Bu ara dönemde Türkiye Lozan Konferansı'nda dile getirdiği taleplerinden vazgeçmezken, Yunanistan Trakya ordusunu yeniden yapılandırarak Türk taleplerine karşı bir baskı unsuru yaratmaya çalışmış, öte yandan kendi içinde siyasi istikrarını sağlama çabalarına devam etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Altılar Davası, Lozan Barış Konferansı, Trakya, Türk-Yunan, Venizelos.

Abstract

Greece Throughout the First Term and the Interruption of Lausanne Peace Conference

After the Ottoman Empire was defeated in the First World War, the invasion period began for the Anatolian land. Greece, which invaded the Western Anatolia with the support of the Entente States, encountered a considerable Turkish

* Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Araştırma Görevlisi.

resistance and had to withdraw after the three years Turco-Greek war. The Greek defeat brought about the significant changes in domestic and foreign policies of Greece. In Lausanne Peace Conference that congregated on November 20th, 1922, Greece on one hand faced the demands which were requested (by Turkey) in the conference, on the other hand in her domestic policy settled up with the ones who were known as the responsables of the “Catastrophe”.

Lausanne Peace Conference got in a bind in February 1923 as the result of non-acceptance of the Turkish demands by the Entente States and the negotiations paused until April 1923. In the period of interruption, Turkey didn't abandon her demands while Greece constituted a pressure on Turkey by re-organizing the army of Thrace and at the same time proceeded to provide the political stability in the country.

Key Words: *Lausanne Peace Conference, Thrace, Trial of the Six, Turco-Greek, Venizelos.*

Giriş

Birinci Dünya Savaşı, 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Mütarekesi ile Osmanlı Devleti için fiilen sona ermiştir. Ancak mütareke koşullarının askeri, siyasi ve ekonomik açıdan Osmanlı Devleti'ne ciddi sınırlamalar getirmesi ve işgallere zemin hazırlayan niteliği, Anadolu'da yeni bir savaşın ilk sinyallerini vermiştir. Osmanlı Devleti'nin savaştan yenik çıkması, Osmanlı'yı parçalamaya yönelik azınlık faaliyetleri açısından tetikleyici olduğu kadar, 1830 yılında Osmanlı'dan koparak bağımsızlığını kazanan Yunanistan'ın genişleme politikası açısından da bir umut olmuştur. Şöyle ki; Birinci Dünya Savaşı'na İtilaf Devletleri safında giren Yunanistan, savaşın kazanan tarafı olarak resmi ideolojisi olan “*Megali İdea*”yı¹, başka bir deyişle Büyük Yunanistan hayalini gerçekleştirmek için uygun fırsatı bulmuştur.

Birinci Dünya Savaşı'nı bitiren barış antlaşmalarını hazırlamak için 18 Ocak 1919'da toplanan Paris Barış Konferansı'nda Yunanistan,² özellikle Batı Anadolu üzerinde yoğunlaşan toprak taleplerini dile getirmiş ve birkaç ay içinde İzmir'e asker çıkarmıştır. Yunanistan'ın 15 Mayıs 1919'da İzmir'i

¹ Türkçe karşılığı Büyük Düş/Büyük Ülkü olan Megali İdea, Çağdaş Yunanca sözlükte, 19. yüzyılın ikinci yarısından 20. yüzyılın ilk otuz yılına kadar Yunan dünyasına egemen olan ve “kurtarılmayı bekleyen” bütün Yunanların kurtuluşunu ve başkenti İstanbul olan büyük bir Yunan devleti kurmayı amaçlayan ideoloji olarak tanımlanmaktadır. Georgios Babiniotis, **Leksiko tis Neas Ellinikis Glossas**, 3.B., Kentro Leksilogias E.R.E, Athina, 2008, s. 1063.

² Paris Barış Konferansı'nda Yunanistan'ı dönemin Başbakanı Eleftherios Venizelos temsil etmiştir.

işgali ile başlayan süreç, Yunanistan cephesinde Megali İdea doğrultusunda işgal sahasını genişleterek bünyesine yeni topraklar katma çabasını, Türkiye cephesinde ise var olan sınırları koruyarak (Misak-ı Milli çerçevesinde) işgalci güçlere karşı verilen bir bağımsızlık mücadelesini göstermektedir. Birinci Dünya Savaşı'nın Türkiye açısından henüz bitmediğinin bir kanıtı niteliğinde olan bu işgal sürecinde, Anadolu'nun hemen her noktasında işgale karşı direniş örgütleri kurulmuş ve işgallere tepkisiz kalan Osmanlı Devleti'nden umudunu kesen Anadolu, Mustafa Kemal Paşa önderliğinde bağımsızlığı için savaşımaya başlamıştır.

Yunan işgalinden yaklaşık bir sene sonra, 10 Ağustos 1920'de İtilaf Devletleri ile Osmanlı Devleti arasında Sevr Barış Antlaşması imza edilmiştir.³ Bir barış antlaşması niteliğinden çok uzak olan bu antlaşma, Anadolu topraklarının paylaşılmasını haklı bir zemine oturtmak isteyen İtilaf Devletleri için hukuki bir dayanak oluşturmuştur. Türkler açısından oldukça ağır koşullar içeren bu antlaşmaya dayanarak işgal sahasını genişleten Yunanistan'ın bundan sonraki hareketi Anadolu'daki Türk direnişini kırmak ve Sevr Antlaşması'nı Türklere kabul ettirmek üzerine odaklanmıştır.⁴ Ancak Yunanistan'da çoşkuyla karşılanan Sevr Antlaşması'nı Türkiye hiçbir zaman uygulamamıştır.⁵

Öte yandan Sevr Antlaşması'nın imzalanması, Yunanistan'ın Anadolu'daki işgal hareketinin en büyük savunucusu olan Yunanistan Başbakanı Eleftherios Venizelos'un iktidardan düşmesinin önüne geçememiştir. Yaklaşık on yıldır savaş halinde bulunan Yunanistan, savaşa ve izlenen yayılcı politikaya karşı tepkisini Kasım 1920'de yapılan genel seçimlerde göstermiş, seçim sonucunda iktidara Venizelos karşıtı Kral yanlıları taşınmıştır.⁶ Ancak seçim propagandası olarak Anadolu'daki -

³ Sevr Barış Antlaşması hakkında detaylı bilgi için bkz. Seha L. Meray-Osman Olcay, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Çöküş Belgeleri (Mondros Bırakışması, Sevr Andlaşması, İlgili Belgeler)**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1977.

⁴ Nikos Svoronos, **Çağdaş Helen Tarihine Bakış**, (Çev. Panayot Abacı), Belge Yayınları, İstanbul, 1988, s. 90.

⁵ Richard Clogg, **Modern Yunanistan Tarihi**, (Çev. Dilek Şendil), İletişim Yayınları, İstanbul, 1997, s. 119.

⁶ Clogg, **a.g.e.**, s. 119-120; Kostis Zaharias, **Eleftherios Venizelos: O Anamorfotis tis Ellados**, Dromon, Athina, 2007, s. 111. Yunan Kralı Konstantinos ile Venizelos arasında Birinci Dünya Savaşı'nın başlarına kadar uzanan fikirsel düzeydeki ayrılık, Yunan toplumunu da birbiriyle çatışan iki kampa ayırmıştır. Venizelos ile Kral arasındaki görüş ayrılığının temelinde Yunanistan'ın Birinci Dünya Savaşı'na katılıp katılmaması yatmaktadır. Birinci Dünya Savaşı'nda Yunanistan'ın tarafsız kalmasını savunan Kral'a karşı, Venizelos, Megali İdea'nın en ateşli savunucusu konumunda olmuş ve Yunanistan'ın İngiltere ve Fransa yanında savaşa girmesini desteklemiştir. Clogg, **a.g.e.**, s. 108-110; Svoronos, **a.g.e.**, s. 87-88. Ethnikos Dihasmos/Ulusal Bölünme adı verilen bu düşmanlık

Yunanların deyimiyle Küçük Asya'daki- savaşı durduracağını söyleyen yeni iktidar, savaş kampanyasını sürdürmekle kalmamış, Yunanistan'ın Anadolu'da bulunan seksen-doksan bin civarındaki ordusunu iki yüz yirmi bine çıkarmıştır.⁷

Bunun yanı sıra, Kral yanlılarının Küçük Asya'daki Yunan ordusuna atadığı yeni komutanlarla Ocak 1921'de Türklere karşı ileri harekâta geçilmiş, ancak Yunan ordusu Eskişehir'in batısında İnönü'de durdurulmuştur. Türklerin Yunanlara karşı elde ettiği bu zaferin hemen ardından İtilaf Devletleri bir durum değerlendirmesi yapmak ve Sevr Antlaşması'nı yeniden gözden geçirmek için 21 Şubat-10 Mart 1921 tarihleri arasında Londra'da bir barış konferansı düzenlemişlerdir.⁸ Konferansta Sevr Antlaşması koşulları kısmen yumuşatılmış bir biçimde Türk tarafına sunulmuş, ancak müzakereler sonuçsuz kalmıştır.⁹

Yunanistan, konferansın hemen ardından, Türkleri anlaşmaya zorlamak amacıyla Ankara'ya doğru bir saldırı daha başlatmış, ancak başarılı olamamış; Yunan ordusu, özellikle 1921 yılının Ağustos ve Eylül aylarında gerçekleşen Sakarya Meydan Muharebesi ve 1922 Ağustosundaki Türk Büyük Taarruzu sonrasında kesin bir yenilgiyle geri çekilmek zorunda kalmıştır. Ege adaları ve Trakya'ya kaçan Yunan ordusu, Batı Anadolu'daki Rum halkını da peşi sıra sürükleyip götürmüştür.¹⁰

Böylelikle Türkler açısından “zafer”, Yunanlar açısından “felaket/katastrofi” olarak addedilecek olan Türk-Yunan mücadelesinin askeri aşaması sona ermiştir. Venizelos'un iktidarda olmadığı dönemde gerçekleşen bu “felaketin” sorumluluğu Venizelos yanlıları tarafından Kral ve yandaşlarına yüklenmiştir. Kral yanlıları ise bütün sorumluluğu, Anadolu'ya asker çıkarmak fikrini yeşerten ve bu konuda ısrarcı davranan Venizelos'a yükleme eğiliminde olmuşlardır.¹¹ “Ulusal Bölünme/Ethnikos Dihasmos” yıllarında Venizelos yanlısı olduğunu belirten Yunan diplomat

Yunan toplumunu ve siyasi hayatını yirmi yıldan fazla bir süre etkisi altında bırakmıştır. Michael Llewellyn Smith, **Yunan Düşü**, (Çev. Halim İnal), Ayraç Yayınevi, Ankara, 2002, s. 92. Öte yandan Yunan siyasi hayatında uzun yıllar kendisini hissettirecek olan Venizelos-Kral çekişmesi orduya ve topluma da yansıtacak, bu ulusal bölünmeyle birlikte 1922'de Küçük Asya'daki Yunan ordusunun Türkler karşısında uğradığı yenilgi, Yunanistan'da uzun bir süre siyasi istikrarsızlığa yol açacaktır.

⁷ Zaharias, **a.g.e.**, s. 124; Clogg, **a.g.e.**, s. 120.

⁸ Salahi R. Sonyel, **Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika II**, 3.B., TTK Basımevi, Ankara, 2003, s. 117-118.

⁹ Londra Konferansı hakkında detaylı bilgi için bkz. Sonyel, **a.g.e.**, s. 117-145.

¹⁰ Alexander Anastasius Pallis, **Yunanlıların Anadolu Macerası (1915-1922)**, (Çev. Orhan Azizoğlu), YKY, İstanbul, 1995, s. 43.

¹¹ Aynı yer.

Aleksandros Pallis, 1915-1922 yıllarında Yunanistan'ı ve Yunanistan'ın Anadolu macerasını konu edindiği kitabında, Anadolu felaketinden, Kral Konstantinos, dönemin başbakanlarından Dimitrios Gounaris ve arkadaşları kadar Venizelos'u da sorumlu tutmaktadır. Ancak onların sorumluluk payının Yunanistan'ı hem Birinci Dünya Savaşı'nda hem de Türk-Yunan Savaşı'nda "bir piyon gibi" öne süren büyük devletlerin yöneticilerinkinden çok daha az olduğunu ifade etmektedir.¹² İstanbullu tarihçi Stefanos Yerasimos, Yunanların yenilgisinin sorumluluğunu İngiltere'nin omuzlarına yükleyerek, İngiltere'nin Ortadoğu politikasının bedelini, hem Yunanistan'ın hem de Küçük Asya'da yaşayan Rumların çok pahalı ödediklerini ifade etmektedir.¹³

Yunanistan tarihine daha sonraki yıllarda bir travma olarak kaydedilecek olan Küçük Asya macerası her ne kadar askeri alanda yaşanan yenilginin bir sonucu olsa da, şüphesiz bu durumun bir travma olmasında Yunanistan'ın iç siyasetinde yaşamış olduğu kaotik ortamın da payı büyüktür.

1- Lozan Barış Konferansı Öncesinde Yunanistan

Yunanistan'ın Mustafa Kemal Paşa önderliğindeki Türk direnişi karşısında Anadolu'da uğramış olduğu yenilgi, ülkenin iç siyasetini de derinden etkilemiştir. Daha Balkan Savaşları sırasında tohumları atılan ve Birinci Dünya Savaşı sırasında ortaya çıkan Ethnikos Dihasmos bu defa kendisini Venizelos yanlısı bir askeri darbe ile göstermiştir. Yenilginin ardından 10/23 Eylül 1922'de¹⁴ Midilli ve Sakız adasında başlayan askeri hareket kısa sürede bütün Yunanistan'ı etkisi altına almıştır. 1909 Goudi darbesine de katılan Albay Nikolaos Plastiras ile Albay Stylianos Gonatas ve Amiral Dimitrios Fokas liderliğinde gerçekleştirilen askeri müdahalenin ilk işi bir İhtilal Komitesi oluşturmak olmuş ve komite kendisini "Epanastatiki

¹² A.g.e., s. 56.

¹³ Stefanos Yerasimos, **Milliyetler ve Sınırlar**, (Çev. Şirin Tekeli), 6.B., İletişim Yayınları, İstanbul, 2010, s. 77.

¹⁴ Yunanistan'da 1 Mart 1923'e kadar kullanılan takvim Jülyen takvimidir, Gregoryen takvimle arasında 13 günlük bir fark bulunmaktadır. Jülyen takvimi, Gregoryen takvimini 13 gün geriden takip etmektedir. Dolayısıyla bu yazıda geçen tarihlerde önce Jülyen takvimine göre, hemen ardından Gregoryen takvimine göre günler belirtilmiştir. Örneğin 10/23 Eylül 1922 denildiğinde, 10 Eylül Jülyen takvimini, 23 Eylül ise şu anda kullandığımız miladi takvimi işaret etmektedir. Herhangi bir karışıklığın önüne geçmek amacıyla bu şekilde bir yöntem belirlenmiştir. 1 Mart 1923'te Yunanistan'da takvim değişikliği yaşandığı için bu tarihten sonraki tarihler günümüzde kullanılan miladi takvim esas alınarak yazılmıştır. Yeni takvim uygulamasıyla 15 Şubat'tan bir sonraki gün, yani 16 Şubat, 1 Mart olarak kabul edilmiştir. **Embros**, 1 Mart 1923.

Epitropi/Devrimci Komite” olarak adlandırmıştır.¹⁵ Dönemle ilgili anılar ve kitaplar incelendiğinde, bu süreçten genel olarak “*Epanastasi/İhtilal/Devrim*” olarak bahsedildiği dikkati çekmektedir. Öte yandan Yunanistan’ın hemen her siyasi istikrarsızlık dönemini bir askeri müdahaleyle noktaladığı da su götürmez bir gerçektir.¹⁶

İhtilal Komitesi bir nüfuz oluşturmada geç kalmamış ve göreve gelmeden önce izleyeceği politikanın sinyallerini vermiştir. Öyle ki, 13/26 Eylül’de Atina’ya bir uçaktan Kral Konstantinos’un tahttan çekilmesi, hükümetin istifa etmesi, Meclis’in dağıtılması ve Trakya cephesinin güçlendirilmesi taleplerini içeren Gonatas imzalı bildirimler atılmış¹⁷ ve 14/27 Eylül’de Kral Konstantinos ikinci kez tahttan indirilmiştir.¹⁸ Ülkeden sessizce ayrılan Kral Konstantinos’un yerine II. Georgios geçecek, birkaç ay sonra da Konstantinos sürgünde bulunduğu Palermo’da ölecektir.¹⁹

İhtilal Komitesi’nin politikaları ve uygulamaları detaylandırıldığında, “*Küçük Asya Felaketi*”nden sorumlu tutulanların yargılanmalarına öncelik verildiği dikkati çekmektedir. 1922-1923 yıllarında Yunanistan’da görev yapan İngiliz Büyükelçi Francis Oswald Lindley’le görüşen İhtilal Komitesi üyeleri, “*ulusal bir felakete neden olduklarına inandıkları*” kişilerin yargılanacağını, ancak bu yargılamadan sonra da genel af ilan edeceklerini belirtmişlerdir.²⁰ Yunanistan tarihine “*Altılar Davası/İ Diki ton Eksi*” olarak geçen bu süreçte Anadolu Seferi’ne çıkan komutanlar, sefer sırasında iş başında olan başbakan ve bakanlar askeri mahkemede yargılanmışlardır. Ekim ve Kasım aylarında devam eden duruşmalar sonucunda altı sanık ölüm cezasına çarptırılmış, iki sanığa da ömür boyu hapis cezası verilmiştir.²¹ Ölüm cezasına çarptırılanların sayısı ile anılan davadaki cezaların infazı Lozan Barış Konferansı’nın başladığı dönemde gerçekleştirilmiş, bu durum

¹⁵ Konstantinos Svolopoulos, **İ Elliniki Eksoteriki Politiki 1900-1945**, C.I, 10.B., Estia, Athina, 2008, s. 169; Clogg, **a.g.e.**, s. 126.

¹⁶ Bu askeri müdahalelere örnek olarak 1909, 1922, 1936, 1967 yıllarında gerçekleştirilen müdahaleler verilebilir.

¹⁷ Smith, **a.g.e.**, s. 440; Kostas Hatziantoniou, **Theodoros Pangalos İstoriki Viografia**, Ekdoseis Iolkos, Athina, 2004, s. 207.

¹⁸ Kral Konstantinos’un tahttan ilk ayrılışı Ulusal Bölünme’nin doruk noktada yaşandığı 1917 yılına denk gelmektedir. Anayasaya dayanarak göreve gelen Kral Konstantinos yeminini tutmadığı gerekçesiyle tahtından ayrılmaya zorlanmış ve yerine ikinci oğlu Aleksandros geçmiştir. Venizelos ise Müttefik ordularının yardımıyla iktidarı ele geçirmiş ve Yunanistan Eylül 1918’de Birinci Dünya Savaşı’na girmiştir. Clogg, **a.g.e.**, s. 115-117; Svoronos, **a.g.e.**, s. 89.

¹⁹ Stylianos Gonatas, **Apomnimonevmata 1897-1957**, Athinai, 1958, s. 262.

²⁰ Smith, **a.g.e.**, s. 443-444.

²¹ Smith, **a.g.e.**, s. 452-458; Clogg, **a.g.e.**, s. 125-126; Gonatas, **a.g.e.**, s. 252-253, 260.

Yunanistan'ın yurtdışındaki itibarını zedelemiştir.²² Nitekim İngiltere'nin elçisini geri çekmesi gibi bir tepkiyle karşılaşan Yunanistan, bedel ödemeye devam etmiştir. Küçük Asya macerasının başarısızlığının bedelini iç politikada askeri müdahale ile dış politikada da yalnızlaşmaya başlamasıyla ödeyen Yunanistan'ın, Lozan Konferansı'nın başladığı dönemde idam kararlarının altına imza atarak, aslında “zararın neresinden dönülse kârdır” anlayışıyla hareket ettiğini de akıllara getirmektedir. Ancak bu durum, başta İngiltere olmak üzere diğer Batılı devletler nezdinde “iki yanlış bir doğru etmez” şeklinde bir algının oluşmasına neden olmuştur. Ayrıca, yaşanan yenilginin sorumluluğunu birilerinin üzerine yıkmaya eğilimiyle bir iç bunalımdan kurtulma çabasında olan Yunanistan'ın, dünyaya savaştan dolayı bir pişmanlık mesajı verme kaygısında olduğu yorumu da yapılabilir.

Yunanistan'ın İngiltere başta olmak üzere Batılı devletlerden aldığı tepkiler, İhtilal Komitesi'nin akılcı politikası ekseninde, yargılamalar başlamadan önce belirttiği genel affın gerçekleştirilmesinin de yolunu açmıştır. Böylelikle olası tepkilere karşı davanın başında genel af ihtimaline yönelik açıklama yapan Komite, vaat ettiği affı, Batı'nın da tepkisi sonucunda 8/21 Ocak 1923'te²³ ilan etmek durumunda kalmıştır.

Öte yandan İhtilal Komitesi'nin ilk işlerinden biri de Paris'te bulunan Venizelos'u bilgilendirmek olmuştur.²⁴ 14/27 Eylül 1922'de İhtilal Komitesi'nden Venizelos'a gönderilen telgrafta, İhtilal Komitesi üyeleri, kendisinden yurtdışında Yunanistan'ı temsil etmesini talep etmiş ve bu konuda kendisine duydukları güveni dile getirmişlerdir.²⁵ 30 Eylül 1922'de Yunanistan'da gelişen olaylarla ilgili olarak Venizelos'tan bir durum değerlendirmesi talebinde bulunan İngiliz Bakanlar Kurulu temsilcilerine de bu bilgiyi teyit eden Venizelos, İhtilal Komitesi'nin kendisinden Yunanistan'ın çıkarlarını yurtdışında temsil etmesi ricasında bulunduğunu ifade etmiştir.²⁶ Ayrıca hükümette yer aldığı takdirde ülkenin birliğinin zarar göreceği düşüncesini taşıyan Venizelos, İhtilal'in kuracağı yeni hükümette görev almayacağını da belirtmiştir. Venizelos'un bu düşüncesinin ardında, resmi görev almadan ülkesine hizmet ettiği takdirde herkesin kendisini, kaybettiği iktidara dönmek için bekleyen bir parti lideri olarak değil, bütün ulusun gerçek bir temsilcisi olarak niteleyeceği algısı yatmaktadır.²⁷

²² Gonatas, **a.g.e.**, s. 260-261; Smith, **a.g.e.**, s. 460-461.

²³ Gonatas, **a.g.e.**, s. 262.

²⁴ Smith, **a.g.e.**, s. 445.

²⁵ **Mouseio Benaki, Arheio Eleftheriou Venizelou**, Dosya No: 173/029/043, 14/27 Eylül 1922.

²⁶ **UK National Archives**, CAB/23/36/0027, 30 Eylül 1922.

²⁷ **UK National Archives**, CAB/23/36/0027, 30 Eylül 1922.

Nitekim 30 Eylül 1922'de Yunanistan'da Sotirios Krokidas başkanlığında bir hükümet kurulmuş, bu hükümet, İhtilal liderlerinden Stylianos Gonatas'ın başbakan olacağı 27 Kasım 1922 tarihine kadar iktidarda kalmıştır. Her ne kadar bir sivil hükümet kurulmuş olsa da, gerçek iktidarın İhtilal Komitesi'nin elinde olduğu aşikârdır.²⁸

Öte yandan Venizelos'un İngiliz Bakanlar Kurulu temsilcilerine yapmış olduğu değerlendirmede İhtilal Komitesi ve ihtilalin nitelikleri üzerinde durması dikkat çekicidir. Venizelos yapmış olduğu açıklamada Yunanistan'da gerçekleştirilen ihtilalin, karakter olarak ulusal nitelikte olduğunu vurgularken, ülkesini temsil etmesi yönünde kendisine davet gönderen İhtilal Komitesi'nin on bir subaydan oluştuğunu, bunlardan sadece ikisinin Ulusal Savunma Partisi²⁹ üyesi, diğer dokuzunun ise kralcı olduğunu ifade etmiş ve Komite'nin, ihtilali açık fikirlilikle ve mantıklı olarak gerçekleştirdiğini ve bütün Yunanistan'ın ulusal hislerini arkasına aldığını belirtmiştir.³⁰ Ayrıca orduyla ilgili olarak Yunanistan'ın Küçük Asya'da yaşadığı yenilginin askeri bir yenilgi olmadığını altını çizen Venizelos, her şeyden önce askerin moralinin sarsıldığından bahsetmiş ve deneyimli bütün komutanların görevden alınarak cepheye –Anadolu'ya- en ihtimal dışı komutanın³¹ gönderildiğine değinmiştir. Dolayısıyla yaşanan yenilginin stratejik bir hata olduğunun altını çizen Venizelos, İngiltere'nin, bu açıklamaları, Yunanistan'ın resmi görüşleri olarak değerlendirmemesi gerektiğini de vurgulamıştır.

Venizelos, bu süreçte, yalnızca Batılı devletlerle temaslarını sürdürmekle kalmamış, Sırp-Hırvat-Sloven Devleti'nin Dışişleri Bakanı Momcilo Nincic ile de Yunan politikasına destek sağlamak için görüşmüştür. Bu görüşmede, Sırp-Hırvat-Sloven Hükümeti'nin, kendilerine fazlaca askeri yardımda bulunan Fransa'nın yoğun baskısı altında olduğunu belirten Nincic, Fransız politikasına bağlılık dışında bir şey yapamadıklarını ifade etmiştir. İngiliz temsilcilerle yaptığı 30 Eylül tarihli görüşmede özellikle Trakya konusunda, Türkiye'nin Trakya'ya geri dönmesini engellemek için Yunanistan'ın Balkan devletlerinin yardımını alması

²⁸ Clogg, *a.g.e.*, s. 125.

²⁹ Ulusal Savunma Hareketi 1916'da (Ulusal Bölünme yıllarında) ordu içinde ortaya çıkan Venizelist harekettir.

³⁰ **UK National Archives**, CAB/23/36/0027, 30 Eylül 1922.

³¹ Burada Venizelos'un bahsettiği komutan Hatzianestis'tir. Hatzianestis, Küçük Asya'ya varır varmaz Yunan ordularının asla oraya gönderilmemesi gerektiğini duyurmuş, bunun başarı şansı olmayan bir girişimden ibaret olduğunu söylemiş ve geri dönmeyi teklif etmiştir. Ardından Türk saldırısı gerçekleştiğinde bütün Yunan ordusu ne için savaştığını ve neden geri çekilmediklerini sorgulamaya başlamıştır. **UK National Archives**, CAB/23/36/0027, 30 Eylül 1922.

gerektiğini vurgulayan Venizelos, Yakın Doğu'daki Fransız politikasını da eleştirmiştir. Türkiye'nin Avrupa'da sağlam bir Rusya ve Bulgar Bloku desteği olmadan varlığını sürdürmesinin mümkün olmadığını iddia eden Venizelos, böyle bir blokun Küçük Antant³² için de oldukça tehlikeli olacağını savunmuştur. İngiliz temsilciler, İngiliz Bakanlar Kurulu'na sundukları raporda, Venizelos'un bu tutumunun militanca olduğunu ve ülkesinin Avrupa'daki saygınlığı ve Trakya'daki pozisyonu için hala savaşılabir durumda olduğuna inanmış halde bulunduğunu belirterek Venizelos'un, ayrıca, Yunanistan'ın ruhunun ölmediğini, ancak şu an için ulusal birliğini koruması gerektiğini de sözlerine eklediğini ifade etmişlerdir.³³

Yunanistan'da İhtilal Komitesi'nin iş başına geldiği ve Venizelos'un yurtdışında çeşitli temaslarda bulunduğu bu dönemde, Türkiye ile İngiltere arasında yaşanan Çanakkale Krizi³⁴ atlatılmış ve Türk tarafı, Yunanların Edirne'yi ve Meriç Nehri'nin batısına kadar olan bölgeyi boşaltması koşuluyla Mudanya'da ateşkes görüşmelerine başlamayı kabul etmiştir.³⁵

Müttefiklerin, Türkiye'nin Doğu Trakya'daki Yunan kuvvetlerinin çekilmesi konusundaki talebini desteklemesi,³⁶ Venizelos'un, İhtilal

³² Küçük Antant, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Balkanlar'da Çekoslovakya, Yugoslavya (Sırp-Hırvat-Sloven Devleti) ve Romanya arasında kurulan anti-revizyonist bir ittifaklar sistemidir. Fransa, özellikle Almanya'ya karşı bir Tuna bloku kurma fikri taşıdığından dolayı, bu sistemi başından beri desteklemiş, nitekim antant bir süre sonra Fransa'nın nüfuz ve önderliği altına girmiştir. Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, Alkım Yayınevi, 17.B., İstanbul, 2010, s. 236-237.

³³ **UK National Archives**, CAB/23/36/0027, 30 Eylül 1922.

³⁴ İzmir'in 9 Eylül 1922'de Yunan işgalinden kurtarılmasının ardından Türk ordusunun Çanakkale'de İngiliz-Fransız kontrolünde bulunan Boğazlar bölgesine yönelmesi, özellikle İngiltere'yi endişelendirmiştir. İngiliz Hükümeti Türk ordusunun Trakya'ya geçmesi durumunda gerekirse kuvvet kullanacağını belirtirken, Fransa ve İtalya bir çatışma riskini göze alamayarak İngiltere'ye destek vermemişlerdir. Ayrıca Sovyetlerin bu konuda Ankara'yı desteklemesi, İngiliz kamuoyunun yeni bir savaş istememesi ve Mustafa Kemal'in elde edilen başarıları tehlikeye atmaktan kaçınması sonucunda kriz bir çatışmaya dönüşmemiştir. İlhan Uzgel-Ömer Kürkçüoğlu, *"1919-1923 İngiltere'yle İlişkiler"*, **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, (Ed. Baskın Oran), C.I, 7.B., İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s. 146-147; Smith, **a.g.e.**, s. 445-447; Sonyel, **a.g.e.**, s. 269-279. Çanakkale krizine yönelik olarak Venizelos, İngiliz Bakanlar Kurulu temsilcileriyle gerçekleştirdiği görüşmede, İngiltere'nin Kemalist orduyu gözünde büyütmemesi gerektiğini ifade ederek Türklerin bir siyasi zafer kazandığını, bunun bir askeri zafer olmadığını, askeri açıdan bakıldığında çok önemsiz bir şey olduğunu sözlerine eklemiştir. **UK National Archives**, CAB/23/36/0027, 30 Eylül 1922.

³⁵ Uzgel-Kürkçüoğlu, *a.g.m.*, s. 147.

³⁶ İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Curzon bu isteği ilk aşamada kabul etmemiş, Fransa Başbakanı Poincare tarafından ikna edilmiştir. Sonyel, **a.g.e.**, s. 280.

liderlerini, Batılı devletlerin Trakya mevzusuna yaklaşımları konusunda bilgilendirmesi ve hatta uyarması sürecini hızlandırmıştır. Venizelos, Atina'ya gönderdiği 3 Ekim 1922 tarihli telgrafında, Yunanistan'ın askeri ve diplomatik açılardan tamamıyla yalnız kaldığı gerekçesini öne sürerek İhtilal liderlerine düşmanca davranışlardan vazgeçmelerini söylemiş, onları Mudanya Konferansı'na katılmaya, Doğu Trakya'yı boşaltmaya ve Trakya'da bulunan Yunan ordusunu yeni baştan düzenlemeye çağırmıştır.³⁷ Buna karşılık Yunan yönetimi de Mudanya Konferansı'na katılmayı ve Trakya'daki Yunan ordusunu General Pangalos³⁸ liderliğinde yeniden düzene sokmayı kabul etmiştir.³⁹ Yunan araştırmacı Zaharias, İhtilal Komitesi'nin, Meriç ordusunun yani Trakya'daki Yunan ordusunun oraya uygun bir komutanı atayarak yeniden örgütlenmesini sağladığını ve bu sayede zihinlerde olumlu bir iz bıraktığını ifade etmektedir.⁴⁰ Ancak, Yunanistan'ın Trakya ordusunu yeniden düzenlemesi, ilerleyen süreçte Türk tarafında bir tedirginlik yaratacaktır. Nitekim Yunanistan, barış görüşmeleri sürecinde Trakya'daki ordusunu Türklere karşı bir tehdit unsuru olarak kullanacaktır.

Bu süreçte Balkan devletleri cephesinde yaşanan gelişme, Sırp-Hırvat-Sloven Hükümeti'nin kartlarını açık oynayacağını sinyallerini vermiştir. Fransa'ya bağlılık politikası izleyen Sırp-Hırvat-Sloven Hükümeti de 5 Ekim 1922'de Doğu Trakya konusunda Müttefiklerle aynı tutumda olacağını duyurmuştur.⁴¹ Öte yandan Yunan Ulusal Ekonomi Bakanı Efthymios Kanellopoulos, Venizelos'a gönderdiği 23 Eylül/6 Ekim 1922 tarihli telgrafında Doğu Trakya'nın boşaltılması konusunda Yunan Hükümeti'nin şöyle bir karara vardığını yazmaktadır: "*Yunan hükümeti Doğu Trakya'nın askeri olarak boşaltılmasını ancak ve ancak müttefiklerin orayı işgali veya mülkiyet ortaklığı koşuluyla kabul etmekte ve Yunan idaresinin ve jandarma kuvvetinin oradaki nüfusun güvenliği açısından korunması talebini dile getirmektedir.*"⁴² Bu arada İstanbul'da toplanan İtilaf yüksek komiserleri ve

³⁷ Sonyel, **a.g.e.**, s. 280-281.

³⁸ Theodoros Pangalos, 1914-1920 yılları arasında, Anadolu hareketinin başlarında, Yunanistan Genelkurmay Başkanlığı görevinde yer alan Venizelist bir komutandır. 1922'deki Yunan yenilgisinin ardından Yunanistan'da yönetimi ele geçiren İhtilal Komitesi tarafından Trakya bölgesi kumandanlığına getirilmiştir. Pallis'in yorumuna göre Yunan ordusu onun yeteneği ve gayreti sayesinde Meriç'te tutunabilmeyi başarabilmiştir. Pallis, **a.g.e.**, s. 98.

³⁹ Sonyel, **a.g.e.**, s. 281.

⁴⁰ Zaharias, **a.g.e.**, s. 124-125.

⁴¹ **Mouseio Benaki, Arheio Eleftheriou Venizelou**, Dosya No: 173/029/017, 22 Eylül/5 Ekim 1922.

⁴² **Mouseio Benaki, Arheio Eleftheriou Venizelou**, Dosya No: 173/029/018, 23 Eylül/6 Ekim 1922.

generalleri Yunanların Meriç hattına çekilmelerine oy birliğiyle karar vermişlerdir.⁴³

Nitekim 3 Ekim-11 Ekim 1922 tarihleri arasında toplanan Mudanya Konferansı'ndan Doğu Trakya'ya yönelik çıkan karar, Yunan kuvvetlerinin Meriç'in sol kıyısına çekilerek Doğu Trakya'yı boşaltması (Md.2 ve Md.5) ve barış imzalanıncaya kadar burayı Karaağaç ile birlikte Müttefik kuvvetlerinin işgal etmesi (Md.3 ve Md. 9) şeklinde olmuştur.⁴⁴

Ateşkes görüşmelerine doğrudan katılmayan Yunanistan; TBMM Hükümeti, İngiltere, Fransa ve İtalya tarafından 11 Ekim 1922'de imzalanan Mudanya Mütarekesi koşullarını, baskılar karşısında 14 Ekim'de imzalayarak kabul etmiştir. Nitekim Zaharias da esasen Müttefikler arasında yapılan mütareke koşullarının Yunan tarafına zorla kabul ettirildiğinden bahsetmektedir.⁴⁵ Yunan araştırmacı Svolopoulos'a göre Yunanlar, başarısızlığın bedelini Mudanya Mütarekesi'ni imzalayarak acı bir şekilde ödemişler ve Atina, Yunan egemenliğinin gelecekteki varlığını tehlikeye atarak Müttefiklerinden uzaklaşmamak umuduyla mütareke koşullarını kabul etmiştir.⁴⁶

Mudanya Mütarekesi'nin imzalanmasının ardından Yunanistan Doğu Trakya'dan Müttefiklerin yardımıyla çekilmeye başlamıştır.⁴⁷ Yenilgiden hemen sonra İzmir ve Anadolu'nun Batı kıyılarından Yunanistan'a göç eden binlerce göçmenden sonra Yunanistan, orduları Doğu Trakya'yı boşaltırken büyük bir göç dalgasıyla daha karşı karşıya kalmıştır.⁴⁸

Yunanistan, mütarekenin üzerinden fazla bir zaman geçmeden, 27 Ekim 1922'de Lozan Barış Konferansı'na davet edilmiştir. İngiltere, Fransa ve İtalya Büyükelçileri tarafından Yunan Hükümeti'ne, Yunanistan'ın görüşmelere iki temsilci göndermesi gerektiği bildirilmiştir. Hükümet daveti kabul etmiş, Başbakan Krokidas, Yunan hükümetinin birinci temsilci olarak Eleftherios Venizelos'u, ikinci temsilci olarak Londra Büyükelçisi Dimitrios

⁴³ Sonyel, **a.g.e.**, s. 281.

⁴⁴ Mudanya Mütarekesi koşulları için bkz. Baskın Oran, "*Mudanya Silah Bırakışması*", **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, (Ed. Baskın Oran), C.I, 7.B., İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s. 214.

⁴⁵ Zaharias, **a.g.e.**, s. 125.

⁴⁶ Svolopoulos, **a.g.e.**, s. 168-169.

⁴⁷ Yunan Dışişleri Bakanı Nikolaos Politis'in 15/28 Ekim 1922 tarihli telgrafında Yunan ordusunun Doğu Trakya'dan çekilmesi konusunda İngiliz yetkili makamlarının yardımından dolayı İngiliz Hükümetine teşekkürlerini sunduğu dile getirilmektedir. **Mouseio Benaki, Arheio Eleftheriou Venizelou**, Dosya No: 173/030/001, 15/28 Ekim 1922.

⁴⁸ Smith, **a.g.e.**, s. 448-451.

Kaklamanos'u belirlediğini duyurmuştur. Ayrıca görüşmelerde askeri danışman olarak Aleksandros Mazarakis Kara ve Deniz Kuvvetlerini temsilen yer alacaktır. Diğer teknik ve yardımcı personelin ise bir hafta içinde belirleneceği duyurulmuştur.⁴⁹

Görüldüğü gibi bu koşullar altında barış görüşmeleri için toplanacak olan Lozan Konferansı'nda Yunanistan'ı temsil etmesi için İhtilal Komitesi tarafından belirlenen isim Eleftherios Venizelos olmuştur. Aslında Venizelos'un seçilmesi şartıdır, nitekim İhtilal Komitesi göreve başladığında, Venizelos'a, Yunanistan'ı yurtdışında temsil hakkı tanımış ve bu süreçte İngiltere, Fransa ve Balkan devletleriyle oldukça sıkı temaslarda bulunan Venizelos ile sürekli olarak haberleşmiştir. Bir diğer görüşe göre de Yunanistan'ı temsil etmesi için Eleftherios Venizelos'un seçilmesi, onun Sevr Antlaşması'nın yaratıcısı olmaktan şahsını kurtarması gerekliliğinden kaynaklanmaktadır.⁵⁰

2- Lozan Barış Konferansı'nın İlk Dönemi ve Yunanistan

Yunanların Türkler karşısında Anadolu'da uğradığı yenilgiyle birlikte Türk-Yunan ilişkilerinde kritik bir aşamaya gelmiş ve Mudanya Mütarekesi'nin imzalanmasının ardından yalnızca iki ülkeyi değil, İtilaf Devletleri ile konunun muhatabı diğer devletleri de ilgilendiren sorunlar yeni bir diplomatik müzakereler masasına yatırılmıştır.⁵¹ Bu çerçevede Yunanistan, barış görüşmelerine Sevr Antlaşması'nın revizyonu şeklinde yaklaşırken,⁵² Türk tarafı barış görüşmelerini savaş alanında kazanılmış olan zaferin masa başında tasdik edilmesi anlamında değerlendirmiştir.

Yunanistan'a 27 Ekim 1922'de yapılan barış müzakerelerine davet çağrısı, aynı gün Türkiye'ye de yapılmış, ancak Türkiye'ye yapılan çağrının yalnızca Ankara Hükümeti'ne değil, İstanbul Hükümeti'ne de yapılmış olması, Ankara'da olumsuz bir hava yaratmış ve Meclis'te saltanatın kaldırılmasına yönelik sunulan önerge sonucunda 1 Kasım 1922'de saltanat kaldırılmıştır.⁵³ Lozan Konferansı öncesinde Türkiye'de saltanatın kaldırılması iç kamuoyunda olduğu kadar dış kamuoyunda da büyük yankı bulmuştur. Yunan basını bir taraftan Yunanistan'daki iç gelişmelere sayfalarında yoğun yer verirken, bir taraftan da Yunanistan dışındaki

⁴⁹ Embros, 15/28 Ekim 1922.

⁵⁰ Aretis Tounta-Fergadi, *Themata Ellinikis Diplomatikis İstorias (1912-1934)*, Paratiritis, Thessaloniki, s. 153.

⁵¹ Fergadi, Lozan Konferansı'nı Türk-Yunan sorununu çözmeye ilişkin bir konferans olarak nitelemektedir. Fergadi, *a.g.e.*, s. 153.

⁵² Aynı yer.

⁵³ Sonyel, *a.g.e.*, s. 292-293; Ali Naci Karacan, *Lozan*, Özel Baskı, Nokta Kitap, İstanbul, 2007, s. 55-57.

gelişmelere, özellikle Türkiye ile ilgili haberlere ve barış görüşmelerine yer ayırmıştır.⁵⁴ Yunan yazar Fergadi de konuya ilişkin, geçmişte Londra Konferansı'nda olduğu gibi Türkiye'nin bu konferansa iki hükümet temsilcisi ile değil, saltanatı kaldırarak yalnızca Ankara temsilcisi ile bütün Türkiye'yi temsilen katıldığına vurgu yapmaktadır.⁵⁵ Bu durum, Osmanlı Devleti'nin artık yok olduğunu, yerine yeni bir Türk devletinin kurulduğunu ve bundan sonra yalnızca yeni Türkiye'nin temsilcilerinin muhatap alınacağını göstermesi açısından önemlidir.

Barış konferansına her ülkeden, biri kabine bakanı olmak koşuluyla iki temsilcinin çağrılması kararı verilmiş⁵⁶ olmasına rağmen, Yunanistan konferansa iki temsilciyle katılmakla birlikte, Lozan'da toplanan bütün heyet başkanlarının aksine hiçbir resmi görevi olmayan ve Atina'ya danışmadan her türlü belgeyi kesin olarak imzalama yetkisine sahip olan Venizelos'u Yunan heyetinin başkanı olarak belirlemiştir.⁵⁷ İhtilal Komitesi'nin Venizelos'u geniş yetkilerle görevlendirmesinde, onun Paris Barış Konferansı'nda üstlendiği etkin rol, 1921 Londra Konferansı'nda sahne gerisinden yürüttüğü etkin diplomasi ve 1919-1922 yıllarında yaşanan gelişmelere son derece hâkim olmasının etkisi olduğunu söylemek mümkündür. Öte yandan Türkiye de konferansa tam yetkili üç temsilci ile katılmıştır.⁵⁸ Türkiye, Yunanistan'ın etkin ve diplomatik açıdan konuya hâkim temsilcisi Venizelos'un karşısına, askeri alanda başarılı, yetenekli ve iradeli İsmet Paşa'yı çıkarmıştır.

Lozan'daki Türk Heyeti'nde basın gözlemcisi olarak bulunan Ali Naci Karacan, Yunan heyeti başkanı Venizelos'u, "*Kral Konstantin'in felaket mirasını tasfiye etmeye gelen Yunanlı diplomat*" şeklinde tanımlamakta ve "*...bakışları, tavırlarıyla canlı ve bu çeşit törenlere alışık bir insan*" olarak tasvir etmektedir.⁵⁹ Amerikan gazeteci Gibbons ise konferans sırasında Venizelos'un "*bir zamanlar üzerinde Bizans İmparatorluğu'nun var olduğu topraklardaki Helenizm'in son kalıntılarını korumak için bir aslan gibi*

⁵⁴ Saltanatın kaldırılmasına yönelik Yunan gazetelerinde çıkan haberler için bkz. **Embros**, 24 Ekim/6 Kasım 1922, 27 Ekim/9 Kasım 1922, 29 Ekim/11 Kasım 1922, 30 Ekim/12 Kasım 1922; **Makedonia**, 25 Ekim/7 Kasım 1922, 26 Ekim/8 Kasım 1922; **Rizospastis**, 22 Ekim/4 Kasım 1922, 24 Ekim/6 Kasım 1922; **Skrip**, 21 Ekim/3 Kasım 1922, 22 Ekim/4 Kasım 1922, 23 Ekim/5 Kasım 1922, 24 Ekim/6 Kasım 1922.

⁵⁵ Fergadi, **a.g.e.**, s. 153-154.

⁵⁶ Sonyel, **a.g.e.**, s. 291.

⁵⁷ Baskın Oran, "*Lausanne Barış Antlaşması*", **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, (Ed. Baskın Oran), C.I, 7.B., İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s. 217.

⁵⁸ Konferansta Türk tarafı İsmet Paşa, Hasan Saka ve Rıza Nur tarafından temsil edilmiştir. Türk Heyetinde yer alan diğer kişilerin listesi için bkz. Karacan, **a.g.e.**, s. 60-63.

⁵⁹ Karacan, **a.g.e.**, s. 84.

mücadele ettiğini” ve Türklere karşı direndiğini, ancak hiçbir büyük devletin Yunan sorunuyla ilgilenmediğini, bu devletlerin hepsinin Türklerden bir ayrıcalık kazanma peşinde olduklarını yazmaktadır.⁶⁰ Zaharias’a göre Venizelos, çok acı çekmiş bir ülkenin ve kayıp bir umudun temsilcisi olarak Lozan’da amacına mutlak bir inanç taşıyarak, kazananların küstahlığını, Fransa’nın düşmanlığını⁶¹ ve Mussolini İtalya’sının sinsiliğini göğüslemiştir.⁶² Şüphesiz ki Zaharias’ın Venizelos hakkındaki görüşü yanlı ve subjektiftir. Ancak Venizelos açısından doğrudan bir niyet okumasına gidilmesi imkânsız olmakla birlikte, Yunan diplomatın konferans başlamadan önceki duruşu, onun, Yunanistan’ın Batılı devletler nazarındaki itibarını geri kazanmak çabası içinde olduğunu göstermektedir.

20 Kasım 1922’de İsviçre’nin Lozan kentinde başlayan Lozan Barış Konferansı’nın 21 Kasım 1922’de toplanan birinci oturumunda adı “*Yakın Doğu İşlerine İlişkin Lozan Konferansı*” olarak belirlenmiştir.⁶³ Konferansta İngiltere’yi Lord Curzon, Fransa’yı Barrere, İtalya’yı Garroni başkanlığındaki heyetler temsil etmiştir. Japonya, Romanya ve Yugoslavya (Sırp-Hırvat-Sloven Devleti)’nin de yer aldığı konferansta, Bulgaristan ve Sovyet Rusya temsilcileri Boğazlar ile ilgili görüşmelere, Belçika ve Portekiz temsilcileri belirli konulardaki görüşmelere katılmak için Lozan’a gelmişler, ABD ise konferansta gözlemci olarak yer almıştır.

İki dönem halinde gerçekleştirilen Lozan Konferansı’nda üç ana komisyon oluşturulmuş ve görüşmeler bu komisyonlar çerçevesinde yapılmıştır. Birinci Komisyon ülke ve askerlik sorunları ile Boğazlar rejimi, İkinci Komisyon Türkiye’de yabancılar ve azınlıklar rejimi, Üçüncü Komisyon maliye ve iktisat sorunları, limanlar ve demiryolları, sağlık sorunları ile ilgilenmek üzere kurulmuştur.⁶⁴ Birinci Komisyona İngiliz

⁶⁰ Herbert Adams Gibbons, **Venizelos**, 2. B., Boston, Houghton Mifflin Co., 1923, s. 408.

⁶¹ Venizelos’un aile dostlarından Pinelopi Delta’nın 21 Nisan 1923 tarihli anılarında Fransa’ya ilişkin su sözleri dikkati çekmektedir: “*Bizimle birlikte büyük savaşta mücadele eden ve bizim ne kadar iyi savaştığımızı bilen bütün Fransız subaylar, dönüp Türk dostu ve Yunan düşmanı oldular. Türkler Fransızları kazanmak için ellerinden geleni yaptılar ve bu Fransızları etkiledi. Çünkü onlar kendi menfaatlerini düşünüyorlar. Ama bize karşı besledikleri bu nefretin ve hor görmenin nedeni ne? Sadece Fransızlar değil, Türklerin oyunlarına gelmeyen diğer yabancılar da bizden nefret ediyorlar. Kardeşim (Antonis Benakis) bana “Eğer Yunan olmasaydım, Yunan düşmanı olurudum.” diyor.*” P. S. Delta, **Eleftherios K. Venizelos**, Ermis, Athina, 2002, s. 138.

⁶² Zaharias, **a.g.e.**, s. 126.

⁶³ Seha L. Meray (Çev.), **Lozan Barış Konferansı: Tutanaklar-Belgeler**, Birinci Takım, Cilt I, Kitap I, 2.B., YKY, İstanbul, 2001, s. 7.

⁶⁴ Meray, **a.g.e.**, s. 13.

temsilci Lord Curzon, İkinci Komisyona İtalyan temsilci Garroni, Üçüncü Komisyona ise Fransız temsilci Barrere başkanlık etmiştir.⁶⁵

Oluşturulan komisyonlardan hareketle uzun bir sürece yayılacağı anlaşılan konferansın iki önemli aktörü Türkiye ve Yunanistan, birçok konuda karşı karşıya gelmiştir. İki ülkeyi karşı karşıya getiren sorunları, sınır ve toprak sorunları, insani sorunlar ve ekonomik sorunlar kapsamında incelemek mümkündür. Bu bağlamda, Doğu Trakya sınırı (Karaağaç sorunu) ile Kuzey Ege adalarının statüsü, savaş sonrası Türkiye'nin Yunanistan'dan istediği tamirat bedeli, ahali mübadelesi ve patrikhane sorunu, konferansta Türk ve Yunan tarafları arasında görüşülen konulardır. Yazar Fergadi de daha çok Türk temsilciler tarafından ortaya koyulan Türk-Yunan problemini oluşturan konuları şu şekilde sıralamaktadır: 1. Sınırlar, 2. Yunanistan'ın Türkiye'de verdiği zararın tazmini, 3. İstanbul'daki "Ekümenik" Patrikhane'nin yurt dışına çıkarılması, 4. Yunanistan'a göçenlerin Küçük Asya ve Doğu Trakya'ya bir daha dönmemeleri.⁶⁶

Birinci komisyonun ilk toplantısı Türkiye'nin Avrupa sınırları, başka bir deyişle Trakya sorununu ele almıştır.⁶⁷ Karacan, anılarında sınır ve arazi meseleleriyle uğraşan bu komisyonun önemine dikkati çekerek, bütün konferansın talihinin bu komisyonun alacağı sonuçlara bağlı olabileceğini, öte yandan bütün meseleler çözülüp bu komisyonun ilgilendiği meseleler hakkında bir anlaşmazlık çıktığı takdirde İngiltere ile anlaşmadan barışı sağlamanın da çok zor olacağını ifade etmiştir.⁶⁸ Nitekim Yunanistan açısından bakıldığında da sınır meselesi, özellikle Trakya, büyük önem arz ettiği kadar, konferans süresince Yunanistan'ın, Türkiye'nin kendisinden istediği savaş tamirat bedeli kadar üzerinde en çok durduğu konulardan biri olmuştur. Türkiye ve Yunanistan, Mudanya Ateşkesinin imzalandığı dönemden itibaren, Meriç Nehri yatağının, taraflardan biri veya diğerinin egemenliğine girecek bölgeyi belirleyeceğini kabul etmişlerdir.⁶⁹ Ancak Lozan'daki tartışmalar, Meriç Nehri'nin sınırını belirlemek konusunda düğümlenmiş ve Trakya sorunu, temelde bu sınırın belirlenmemesinden ve göçmen probleminden kaynaklı olarak uzamıştır.

Trakya sorununun öncelikle jeopolitik bir sorun olduğu göz önünde tutulursa, Yunanistan açısından bu bölge İstanbul'u Avrupa'ya bağlayan bir köprü görevi görmektedir. Sevr Antlaşması, Yunanistan'a, Trakya'nın Karadeniz'e kadar uzanan güneyini vermekle İstanbul'un kapılarını

⁶⁵ Sonyel, **a.g.e.**, s. 304.

⁶⁶ Fergadi, **a.g.e.**, s. 154.

⁶⁷ Karacan, **a.g.e.**, s. 100.

⁶⁸ **A.g.e.**, s. 99.

⁶⁹ Fergadi, **a.g.e.**, s. 155.

Yunanistan'a açmış ve bu durum yalnızca Yunanlar açısından değil, Türkler ve Bulgarlar açısından da bir hayal kırıklığı yaratmıştır.⁷⁰ Etnik sorun ise bu jeopolitik soruna eklenmiştir. Trakya'daki nüfus mevzusu, Yunanların Doğu Trakya üzerindeki talepleri kadar, Türklerin Batı Trakya'daki taleplerine de dayanak oluşturacaktır.⁷¹

Lozan Konferansı öncesinde ve esnasında önemli bir tartışma konusu halini alan Trakya sorunu, Yunanistan iç politikasında da önemli bir yer işgal etmiştir. Konferans devam ederken, Aralık ayında Yunanistan'ın Trakya ordusu komutanı General Pangalos, Venizelos'a yazdığı bir mektupta, "*Türkleri sonsuza kadar Asya'ya kapatmaktan*" bahsetmiş ve İhtilal Komitesi lideri Plastiras da Venizelos'a bir mektup yazarak Trakya konusunda "*savaşın daha hayırlı olabileceğini*" ve "*Müttefiklerin yardımı olmasa bile akla yatkın bir Türk-Yunan anlaşması sağlanamadığı takdirde Yunanistan'ın İstanbul Boğazı'na ilerlemesi gerektiğini*" belirtmiştir.⁷² Bu tutumun bir nedeni de hiç şüphesiz Yunanistan'ın daha fazla göçmen almak istememesidir. Nitekim Plastiras, Venizelos'a yazdığı aynı mektupta, göçmenlerin kendi evlerine dönmedikleri takdirde yapılacak barışın Yunanistan için bir fayda sağlamayacağını, bunun Yunanistan için çok ağır bir yük oluşturacağını, bu nedenle halkların mübadelesinin hiçbir şekilde kabul edilmemesi gerektiğini ifade etmiştir.⁷³ Ancak Venizelos, Plastiras ve Pangalos'un aksine, Türkiye ile Yunanistan arasındaki göçmen sorununun mübadele yoluyla çözümlenmesinden yana bir tavır sergilemiştir.⁷⁴

Nitekim Trakya sorunu Lozan Konferansı'nın ilk aşamasında bir çözüme bağlanamamıştır.⁷⁵ Ahali mübadelesi ve tamirat bedeli konularında da Türkiye ile Yunanistan karşı karşıya gelmiştir. Ancak konferansın ilk aşamasında çözüme bağlanan tek konu iki ülke arasında yapılması öngörülen nüfus mübadelesi olmuştur. Bu çerçevede, 30 Ocak 1923 tarihinde Yunan ve Türk Halklarının Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol ile Sivil Rehinerin Geri Verilmesine ve Savaş Tutsaklarının Mübadelesine İlişkin Türk-Yunan Anlaşması imzalanmıştır.⁷⁶

⁷⁰ Yerasimos, **a.g.e.**, s. 89.

⁷¹ **A.g.e.**, s. 90.

⁷² Smith, **a.g.e.**, s. 466. Pangalos, konferans sırasında Türklerin isteklerini aşırı bulmuş, mübarekeyi bozarak Doğu Trakya'nın işgalinde ısrar etmiştir. Bu nedenle Venizelos ile Pangalos arasında bir görüş ayrılığı oluşmuştur. Nitekim daha sonra Atina Hükümeti de böyle bir mücadelenin başarısına ihtimal vermemiştir. Pallis, **a.g.e.**, s. 98.

⁷³ Smith, **a.g.e.**, s. 466.

⁷⁴ **A.g.e.**, s. 462.

⁷⁵ Sonyel, **a.g.e.**, s. 306.

⁷⁶ Bahsi geçen anlaşmaların tam metni için bkz. Seha L. Meray (Çev.), **Lozan Barış Konferansı: Tutanaklar-Belgeler**, İkinci Takım, Cilt II, 2.B., YKY, İstanbul, 2001, s. 82-91.

Bahsi geçen sözleşmelerin imza edildiği gün, Plastiras da Lozan'a gelmiştir. Görüşmelerin tıkanmaya başladığı dönemde Lozan'a gelen İhtilal liderini Venizelos, Yunanistan'daki durumdan haberdar olmak ve barış müzakereleri sekteye uğradığı takdirde doğacak sıkıntılar hakkında kendisine bilgi vermek amacıyla çağırmıştır. Plastiras, Lozan'da bulunduğu süre içerisinde barış yanlısı açıklamalarda bulunmuş, ancak savaşın sürmesi halinde Yunanistan'ın sorumlu olmayacağını vurgulamıştır.⁷⁷

Öte yandan Türk tarafı konferans sırasında, yalnızca Yunanistan ile değil, İngiltere, Fransa ve İtalya ile de konferansı çıkmaza sürükleyecek önemli görüş ayrılıkları yaşamıştır. Her ne kadar Lord Curzon Türk tarafıyla Ocak ayında bir anlaşma sağlanabileceği düşüncesinde olduysa da,⁷⁸ Şubat ayına kadar İngiltere ile Türkiye arasındaki meseleler kısmen çözümlenebilmiş, ancak Türkiye'nin, özellikle Fransa ve Yunanistan ile karşı karşıya kaldığı sorunlar giderilemediğinden Lozan Konferansı'na ara verilmiştir.

3- Lozan Barış Konferansı'nın Kesintiye Uğraması ve Yunanistan'daki Gelişmeler

Lozan Barış Konferansı kapitülasyonlar, özellikle adli kapitülasyonlar konusunda çıkmaza girerek 4 Şubat'ta kesilmiştir.⁷⁹ Nitekim Türk heyeti başkanı İsmet Paşa'nın Lozan'dan Ankara'ya gönderdiği 5 Şubat 1923 tarihli raporda, konferansın adli rejim, ekonomik kapitülasyonlar ve Türk-Yunan savaş tazminatı konularında kesintiye uğradığı belirtilmektedir.⁸⁰ İsmet Paşa Lozan'dan ayrıldığında, Bükreş'ten geçerken Universal gazetesine verdiği demeçte konferans çalışmalarının askıda bırakıldığını vurgulamıştır. Bükreş'teki İngiliz diplomatik temsilcisi Dering, İsmet Paşa'nın görüşmelerin yarım kalmasından üzüntü duyduğunu ve Yunanların Türkiye'ye saldırması ihtimaline yönelik de kaygılı olduğunu belirtmiştir.⁸¹

Yunan tarafına göre, barış görüşmelerinin kesilmesi, Türklerin Yunanistan'dan istediği savaş tazminatı miktarının çok olması, bütün Küçük Asya'dan ve Trakya'dan Yunan nüfusun tahliyesi, Yunan donanmasının tasfiyesi, Meriç'in batı kıyısındaki topraklardan Yunanistan'ın feragati ve toprakların Türkiye'ye devri, İstanbul'daki Patrikhane'nin ülkeden

⁷⁷ Gonatas, **a.g.e.**, s. 267.

⁷⁸ **UK National Archives**, CAB/24/140/0069, 16 Aralık 1922.

⁷⁹ Stefanos Yerasimos, **Kurtuluş Savaşı'nda Türk-Sovyet İlişkileri (1917-1923)**, 2.B., Boyut Kitapları, İstanbul, 2000, s. 494.

⁸⁰ Sonyel, **a.g.e.**, s. 330.

⁸¹ **A.g.e.**, s. 333.

çıkarılması gibi Türk taleplerinden kaynaklanmıştır.⁸² Venizelos konuya ilişkin Lozan'dan Atina'ya gönderdiği telgrafta, “*Eğer Trakya'ya başarıyla saldıracak yetenekli bir ordumuz varsa Türklerin inadını kırabiliriz. Onların karşısında müttefikler uzlaşmacı, teslimiyetçi görünüyorlar.*”⁸³ diyerek zaten Trakya'da Türklere karşı savaşa hazır bekleyen General Pangalos'a bir bakıma umut vermiştir.

Öte yandan Yunan yazar Fergadi'ye göre Lozan görüşmeleri, Lord Curzon'un İsmet Paşa'ya antlaşma şartlarını imzalaması konusunda verdiği “*ültimeumu*” Türk tarafı kabul etmeyince sona ermiştir.⁸⁴ Bir dönem Yunanistan'da genelkurmay başkanlığı yapan ve sonraki yıllarda başbakanlık görevinde bulunacak kral yanlısı Ioannis Metaksas'ın anılarını aktaran yazara göre ise görüşmelerin kesilmesi, Türklerin Musul ve Yunanların savaş tazminatı konularında takındıkları uzlaşmaz tutumlarından kaynaklanmıştır.⁸⁵ Yunan gazetesi Rizospastis'in 6 Şubat 1923 tarihli haberinde de Lozan görüşmelerinin başarısızlığa uğradığından, Türklerin antlaşmayı imzalamayı reddettiğinden ve Müttefiklerin Türklerin çoğu şartını kabul ettiklerinden bahsedilmektedir.⁸⁶

Konferans çalışmalarının belirsizlikle sonuçlanması, Yunanistan'da bir güvensizlik hissini hâkim olmasına neden olmuş, bu belirsizliğin uzaması Yunan hükümetinde endişe yaratmıştır.⁸⁷ İtilaf Devletleri'nin Yunanistan'daki diplomatik temsilcileri de bütün bu olanları şüpheyle izlemişlerdir. Atina'daki İngiliz diplomatik temsilcisi Bentinck, Lord Curzon'a 12 Şubat 1923'te gönderdiği telgrafta, Meriç cephesini ziyaret eden Fransız askeri ataşesinin izlenimlerine dayanan bilgileri aktarmıştır. Fransız ataşesi, Türkiye'ye karşı savaş hazırlığı içinde olan General Pangalos'u, Türkleri yenebileceğine dair tam bir güven içinde bulmuş, ancak Yunan ordusunun savaş kabiliyetine yönelik kendisinin karamsar olduğunu belirtmiştir. Bentinck de Pangalos'a kuşkuyla yaklaştığını belirterek 1921 yazı boyunca Küçük Asya'da Yunanların “*hayran bırakan*” başarılarının altını çizmiştir.⁸⁸ Yine aynı günlerde Çekoslovakya'nın diplomatik temsilcisi ise Yunanistan Kralı Georgios'a, Pangalos'un İstanbul'a yürümediği

⁸² Gonatas, **a.g.e.**, s. 267.

⁸³ Aynı yer. Ayrıca bkz. **Mouseio Benaki, Arheio Eleftheriou Venizelou**, Dosya No: 173/036/08, 6 Şubat 1923.

⁸⁴ Fergadi, **a.g.e.**, s. 163.

⁸⁵ Metaksas, **To Prosopiko tou İmerologio 1921-1932**, (Epimeleia: Pan. M. Sifnaios), Tomos Tritos, Ekdoseis Gkovosti, Athinai, s. 216.

⁸⁶ **Rizospastis**, 24 Ocak (6 Şubat) 1923.

⁸⁷ Sp. Markezinis, **Politiki İstoria tis Neoterias Ellados**, Seira B', Tomos Deuteros, Papyros, Athinai, 1973, s. 312.

⁸⁸ **A.g.e.**, s. 313.

takdirde, Atina'ya dönüşünün “*korkunç*” olacağını, diktatörlüğünü ilan edeceğini söylemiştir.⁸⁹ Yunan yazar Merkezinis, Pangalos'un savaş isteğini, ordunun yeniden düzenlenmesiyle ilişkilendirerek ekonomik açıdan güçlü olan devletlerin bile devam eden askeri seferberliklerin külfetine dayanamayacaklarını, ancak Yunan ordusunun savaşı kaybettiğinin farkında olarak yeniden örgütlenmeyle birlikte bir rövanş tutkusu geliştirdiğini ve askerlerin özgüveninin yerine geldiğini ifade etmektedir.⁹⁰

Bentinck'in 17 Şubat'ta Lord Curzon'a gönderdiği bir başka telgrafta, İstanbul'daki İngiliz istihbarat subayı, Plastiras'ın evinde verilen öğle yemeğinde Pangalos'la görüşmüştür. Bu görüşmede Pangalos, İngiltere'nin rızası olmadan faaliyete geçme gibi bir niyetleri olmadığını açıklamıştır.⁹¹ Ancak yazar Merkezinis, Pangalos'un, planlarından yabancılara bahsetmediğini belirtmekte, dönemin Yunan kamuoyunun çoğu zaman Pangalos'u desteklediğini ve “*barış uğruna Doğu Trakya'nın bırakılacağı*” konusu üzerinde çok durulduğunu da aktarmaktadır.⁹²

Öte yandan 27 Kasım 1922'de başbakan olan İhtilal Komitesi liderlerinden Stylianos Gonatas anılarında bu konuya ilişkin, Türkiye ile yapılan müzakerelerin uzun ve zahmetli olduğu, görüşmelerin dışarıda Müttefikler, Yunanistan ve Türkiye arasında olduğu kadar, içeride de Pangalos, Venizelos ve İhtilal Komitesi arasında karşıt fikirler doğurduğu yorumunu getirmektedir.⁹³

Metaksas'ın anılarını aktaran yazara göre, konferansın kesintiye uğraması, Yunanistan'ın içişlerini de etkilemiş ve ihtilalin çekirdek kadrosu, Pangalos liderliğinde savaşın tekrarını istemeye başlamıştır. Yine aynı yazarın iddiasına göre Venizelos ile birlikte Müttefikler de Trakya ordusunu müzakerelerin bir silahı gibi kullanmışlardır.⁹⁴ Metaksas'ın yakın bir arkadaşına yazdığı 4 Mart 1923 tarihli mektupta, Lozan konusunda Ankara'dan gelecek olan cevabı bilmediklerinden, Yunanistan'da Pangalos'un savaşı yeniden canlandırmak için bahane aradığından, orduyu ve donanmayı hazırladığından bahsetmekte ve bir savaş olasılığının Yunan ulusal çıkarları açısından zarar verici olacağını altını çizmektedir.⁹⁵ Metaksas her şeye rağmen savaşa değil barışa doğru yol almak gerektiğine vurgu yapmakta, Fransa ve İngiltere'nin de barış istediğini dile

⁸⁹ Aynı yer.

⁹⁰ **A.g.e.**, s. 312.

⁹¹ **A.g.e.**, s. 313.

⁹² **A.g.e.**, s. 314.

⁹³ Gonatas, **a.g.e.**, s. 266.

⁹⁴ Metaksas, **a.g.e.**, s. 216.

⁹⁵ **A.g.e.**, s. 235.

getirmektedir. Öte yandan barış olduğu takdirde yabancıların desteği olmadan yaşayabilmek gerektiğini sözlerine ekleyen Metaksas, barışla birlikte büyük devletlere doğuda bir ihtiyaç duymayacaklarını, ancak onların ticaretleri, ekonomileri ve siyasi çıkarları için Yunanlara ihtiyaç duyacaklarını da belirtmektedir.⁹⁶

Savaş konusunun iyiden iyiye gündeme taşınmasıyla Türklere karşı girişilecek herhangi bir taarruz durumunda, ihtilal liderleri, Bulgaristan'ın Yunanistan'a olası bir saldırısına karşılık, Yugoslavya'nın desteğinin sağlanması konusunda hemfikir olmuşlardır. Venizelos bu konuda Sırp-Hırvat-Sloven Hükümeti'yle sıkı ilişkiler geliştirmiş, hatta Yunanistan'ın Batı Makedonya bölgesinde bulunan Florina'yı Sırbistan ile yapılacak işbirliğine karşılık olarak vermeyi bile teklif etmiştir. Ancak bu şekilde çözümlenecek olan bir işbirliğini ihtilal liderleri kabul etmemiştir.⁹⁷

Yunanistan'ın Balkan devletlerine olan bu yaklaşımı onun istediği şekilde bir sonuç doğurmamış ve Yunanistan ile Türkiye arasında Mart ayında karşılıklı teklifler sunulmuştur. Hazırlanan Türk tasarısında Yunanistan'dan savaş tazminatı isteğinin yinelenmesi, Yunanistan'ın tasarıya tepki göstermesine yol açmıştır. Nitekim Yunan basını da savaş tazminatının çok ağır olduğunu ve Yunanistan'ın yeniden savaşa girmeyi bu tazminatı ödemeye tercih ettiğini sütunlarına taşımıştır.⁹⁸ Ayrıca Atina'daki İngiliz temsilcisi Bentinck'e göre de mali güçlükler içinde kıvranan Yunanistan savaş tazminatı ödeyebilecek durumda değildir.⁹⁹ Ülkenin henüz bir savaştan çıkmış olması, devam eden seferberlik durumu ve savaştan sonra çoğalan göçmen nüfusu gibi etkenler İhtilal Komitesi'ni birtakım ekonomik tedbirler almaya itmiştir.¹⁰⁰

Bu arada İtilaf Devletleri de Lozan Konferansı'nın yeniden toplanmasına yönelik girişimlerde bulunmuşlardır. İtilaf Devletleri temsilcileri 21 Mart'ta Londra'da bir araya gelmiş ve Türk tarafının taleplerini masaya yatırarak yeni çözüm yolları aramaya başlamışlardır. Gerçekleştirilen görüşmelerde konferansı çıkmaza sürükleyen en önemli konu olarak görülen kapitülasyonların kaldırılması kabul edilerek barış görüşmelerinin yeniden başlaması kararlaştırılmıştır.¹⁰¹ İngiliz Bakanlar Kurulu'nun 28 Mart 1923'teki toplantısında Londra'da toplanan uluslararası

⁹⁶ Aynı yer.

⁹⁷ Gonatas, **a.g.e.**, s. 268.

⁹⁸ Sonyel, **a.g.e.**, s. 337. **Embros**, 10-11-12-13 Mart 1923; **Makedonia**, 10-11 Mart 1923.

⁹⁹ Sonyel, **a.g.e.**, s. 337.

¹⁰⁰ Bu ekonomik tedbirler için bkz. Gonatas, **a.g.e.**, s. 264.

¹⁰¹ Yerasimos, **Türk-Sovyet İlişkileri**, s. 495.

konferanstan çıkan kararlara da yer verilmiş, İtilaf Devletleri temsilcilerinin imtiyazlar konusunda bir mutabakata vardıkları belirtildikten sonra, kapitülasyonlar ve Yunanistan'dan istenen savaş tazminatı gibi askıda olan sorunların görüşülmesinin en az bir ay süreceği tahminiyle, bu konuların Lozan'da konferansın tekrar toplanmasından bir süre sonra ele alınması gerektiği ifade edilmiştir.¹⁰²

Yine Mart ayında Venizelos ile Lord Curzon bir görüşme gerçekleştirmişlerdir. Venizelos bu görüşmede, savaş tazminatına yönelik Atina Hükümeti'nin de "*tehcir edilen*" Rumların zarar ve ziyanını karşılamak üzere Türkiye'den tazminat isteyeceğini bildirmiştir. Venizelos, kendilerinin bu karardan ancak Türkiye tazminat talebinden vazgeçtiği takdirde döneceklerini de sözlerine eklemiştir.¹⁰³ Türkiye'nin Paris Temsilciliğinden Türk Dışişleri Bakanlığına gönderilen 29 Mart 1923 tarihli telgrafta da bu konu doğrulanmış, alınan duyumlara göre, Türkiye Anadolu tahribatından dolayı tazminat konusunda ısrar ederse Venizelos'un da karşılık olarak Türkiye'den tazminat isteyeceği belirtilmiştir.¹⁰⁴ 13 Nisan 1923'te Yunanistan Dışişleri Bakanı Paris'te birtakım temaslarda bulunmuş ve Yunan hükümeti temsilcisi de Yunanistan'ın Türkiye'ye tazminat verecek durumda olmadığını yinelemiştir.¹⁰⁵

Öte yandan Yunan kamuoyunun bu süreçte Yunanistan'ın Batılı devletlerden beklediği desteği içeren mesajlarına da rastlamak mümkündür. Bir Yunan gazetesi, konferansın tekrar toplanma aşamasında Yunanistan'ın çok fazla isteği olmadığını ve çok zayıf kaldığını belirtirken, "*Müttefik Avrupa'nın*" Yunanistan'ı tükenmekten alıkoyacağına olan inancını dile getirmiştir.¹⁰⁶

Her ne kadar İtilaf Devletleri barış konferansının yeniden toplanması için aralarında anlaşma sağlamış olsa da, Yunanistan'ın Trakya ve savaş tazminatı konularında uzlaşmaz tutum sergilemesi, konferans görüşmelerinin ikinci aşamasına da damgasını vuracaktır. Nitekim Lozan Konferansı, çalışmalarına 23 Nisan'da başlayacak ve 24 Temmuz 1923'te barış antlaşması metni imzalanana kadar geçen sürede Yunanistan ile Türkiye'yi özellikle Trakya ve savaş tazminatı sorunu karşı karşıya getirecektir.

¹⁰² UK National Archives, CAB/23/45/0017, 28 Mart 1923.

¹⁰³ Bilal N. Şimşir, *Lozan Telgrafları II*, TTK Basımevi, Ankara, 1994, s. 180.

¹⁰⁴ Bilal N. Şimşir, *Lozan Günlüğü*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2012, s. 460; Şimşir, *Lozan Telgrafları II*, s. 185.

¹⁰⁵ Şimşir, *Lozan Günlüğü*, s. 465; Şimşir, *Lozan Telgrafları II*, s. 196.

¹⁰⁶ *Embros*, 4 Nisan 1923.

Sonuç

Yunanistan tarihine Küçük Asya Felaketi olarak damgasını vuran 1922 yenilgisi, Yunanistan'da önemli gelişmelere yol açmış ve Yunan toplumsal hafızasında ulusal bir trajedi olarak yer etmiştir. Askeri alanda yaşanan yenilgi, ülkeyi, yalnızca iç ve dış siyasette değil, sosyal ve ekonomik anlamda da ciddi bir bunalıma sokmuştur. Ülkede iktidarı ele geçiren askeri yönetim, önce Küçük Asya Felaketi'nden sorumlu tutulanlarla hesaplaşmaya gitmiş, ardından uluslararası arenada Yunanistan'a yeni bir yol haritası çizmeye çalışmıştır.

Paris Barış Konferansı'nda İtilaf Devletleri'nin desteğiyle hareket eden Yunanistan, 1921 Londra Konferansı'nda Fransa ve İtalya'nın desteğini kaybetmiş, 1922 yılındaki yenilgiye kadar yoluna yalnızca İngiliz desteğiyle devam etmiştir. Türkler karşısında ağır yenilgiye uğramasının ardından, savaşa kesin son verecek olan Lozan Barış Konferansı'nda ise Yunanistan'ın neredeyse tamamen yalnız kaldığını söylemek mümkündür. Yunanistan'ın böylesi yalnızlaşmasında, ülkedeki askeri yönetimin iç politikada izlediği sert tutumun da etkisi olduğu söylenebilir.

Bu çalışmanın ana konusu Yunanistan olduğundan, konu ile ilgili yapılacak yorumlar ve çıkarımlar bize doğrudan Yunanistan'ın Lozan'daki temsilcisi Eleftherios Venizelos için de fikir vermektedir. Bu bağlamda, Yunanistan ve Venizelos bir bütün olarak ele alındığında, Venizelos'un Lozan'da çok çaba sarf ettiği, sert yaklaşımlarının yanı sıra Yunanistan'daki yönetimle ters düşmek pahasına zaman zaman ılımlı davranışlar da sergilediği söylenebilir. Venizelos'a dair bir parantez açıldığında, onun geçmişte Yunanistan'ı pek çok diplomatik ortamda temsil etmiş olması, Lozan'da cesur ve kendine güvenen bir portre çizmesine de olanak sağlamıştır. Buna ek olarak Venizelos, geçmişteki hatalarından dolayı sarsılan itibarını da Lozan'da geri kazanmaya çalışmıştır.

Yunan politikasına genel olarak bakıldığında ise Yunanistan'ın bu konferanstan çok da olumlu sonuçlar beklediğini söylemek fazla iyimser bir yaklaşım olacaktır. Özellikle Yunanistan'ın Trakya'da hali hazırda bir ordu bulundurması, olası bir anlaşmazlık durumunda nasıl bir tavır sergileyeceğinin ipuçlarını vermektedir. Konferansın kesintiye uğraması ise Trakya ve savaş tazminatı konularında Yunanistan'ın yumuşamasından ziyade ortamı daha da hararetlendirmiştir. Yumuşamayı ödün vermek olarak yorumlayan Yunanistan, politikasından geri adım atmamış, tavizkâr bir resim çizmekten kaçınmış ve yalnızlığının da farkına vararak yanında destekçi arayışına girmiştir.

Konferansın kesintiye uğradığı dönemde Türkiye dışarıya gerek ekonomik gerekse siyasal anlamda istikrarlı bir görüntü sergilerken Yunanistan göçmen sorunuyla meşgul olmuş ve dolayısıyla ekonomik anlamda da birtakım tedbirler alma yoluna gitmiştir. Türkiye, Lozan'ın kesintiye uğradığı dönemi lehine çevirip sosyal anlamda gelişmeler kaydederken, Yunanistan, içinde bulunduğu trajik durumu gizlemek istercesine Trakya ordusunu güçlendirerek adeta savaş çanları çalmaya başlamıştır.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

Mouseio Benaki, Arheio Eleftheriou Venizelou, Dosya No: 173/029/043, 14/27 Eylül 1922.

Mouseio Benaki, Arheio Eleftheriou Venizelou, Dosya No: 173/029/017, 22 Eylül/5 Ekim 1922.

Mouseio Benaki, Arheio Eleftheriou Venizelou, Dosya No: 173/029/018, 23 Eylül/6 Ekim 1922.

Mouseio Benaki, Arheio Eleftheriou Venizelou, Dosya No: 173/030/001, 15/28 Ekim 1922.

Mouseio Benaki, Arheio Eleftheriou Venizelou, Dosya No: 173/036/08, 6 Şubat 1923.

UK National Archives, CAB/23/36/0027, 30 Eylül 1922.

UK National Archives, CAB/24/140/0069, 16 Aralık 1922.

UK National Archives, CAB/23/45/0017, 28 Mart 1923.

Kitaplar ve Makaleler

Armaoğlu, Fahir, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, Alkım Yayınevi, 17.Basım, İstanbul, 2010.

Babiniotis, Georgios, **Leksiko tis Neas Ellinikis Glossas**, 3.Basım, Kentro Leksilogias E.R.E, Athina, 2008.

Clogg, Richard, **Modern Yunanistan Tarihi**, (Çev. Dilek Şendil), İletişim Yayınları, İstanbul, 1997.

Delta, P. S., **Eleftherios K. Venizelos**, Ermis, Athina, 2002.

Fergadi, Aretis Tounta, **Themata Ellinikis Diplomatikis İstorias (1912-1934)**, Paratiritis, Thessaloniki, (t.y.)

- Gibbons, Herbert Adams, **Venizelos**, 2. Basım, Boston, Houghton Mifflin Co., 1923.
- Gonatas, Stylianos, **Apomnimonevmata 1897-1957**, Athinai, 1958.
- Hatziantoniou, Kostas, **Theodoros Pangalos İstoriki Viografia**, Ekdoseis Iolkos, Athina, 2004.
- Karacan, Ali Naci, **Lozan**, Özel Baskı, Nokta Kitap, İstanbul, 2007.
- Markezinis, Sp., **Politiki İstoria tis Neoterias Ellados**, Seira B', Tomos Deuteros, Papyros, Athinai, 1973.
- Meray, Seha L. (Çev.), **Lozan Barış Konferansı: Tutanaklar-Belgeler**, Birinci Takım, Cilt I, Kitap I, 2.Basım, YKY, İstanbul, 2001.
- _____, **Lozan Barış Konferansı: Tutanaklar-Belgeler**, İkinci Takım, Cilt II, 2.Basım, YKY, İstanbul, 2001.
- Meray, Seha L. – Osman Olcay, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Çöküş Belgeleri (Mondros Bırakışması, Sevr Andlaşması, İlgili Belgeler)**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1977.
- Metaksas, **To Prosopiko tou İmerologio 1921-1932**, (Epimeleia: Pan. M. Sifnaios), Tomos Tritos, Ekdoseis Gkovosti, Athinai, (t.y.)
- Oran, Baskın, **"Lausanne Barış Antlaşması", Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, (Ed. Baskın Oran), C.I, 7.Basım, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.
- _____, **"Mudanya Silah Bırakışması", Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, (Ed. Baskın Oran), C.I, 7.Basım, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.
- Pallis, Alexander Anastasius, **Yunanlıların Anadolu Macerası (1915-1922)**, (Çev. Orhan Azizoğlu), YKY, İstanbul, 1995.
- Smith, Michael Llewellyn, **Yunan Düşü**, (Çev. Halim İnal), Ayraç Yayınevi, Ankara, 2002.
- Sonyel, Salahi R., **Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika II**, 3.Basım, TTK Basımevi, Ankara, 2003.
- Svolopoulos, Konstantinos, **İ Elliniki Eksoteriki Politiki 1900-1945**, Cilt I, 10.Basım, Estia, Athina, 2008.
- Svoronos, Nikos, **Çağdaş Helen Tarihine Bakış**, (Çev. Panayot Abacı), Belge Yayınları, İstanbul, 1988.
- Şimşir, Bilal, **Lozan Günlüğü**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2012.
- _____, **Lozan Telgrafları II**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1994.

Uzgel, İlhan – Ömer Kürkçüoğlu, “1919-1923 İngiltere'yle İlişkiler”, **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, (Ed. Baskın Oran), Cilt I, 7.Basım, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.

Yerasimos, Stefanos, **Milliyetler ve Sınırlar**, (Çev. Şirin Tekeli), 6.Basım, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010.

_____, **Kurtuluş Savaşı'nda Türk-Sovyet İlişkileri (1917-1923)**, 2.Basım, Boyut Kitapları, İstanbul, 2000.

Zaharias, Kostis, **Eleftherios Venizelos: O Anamorfotis tis Ellados**, Dromon, Athina, 2007.

Sürelî Yayınlar

Embros

Makedonia

Rizospastis

Skrip

